

APTEEKIT ESTÄVÄT lääkkeiden väärää käyttöä

Lääkkeiden väärään käyttöön – tahattomaan tai tahalliseen – törmätään apteekeissa päivittäin. Asiantuntemus ja työkalut sen estämiseen ovat onneksi kunnossa.

Aptekeissa havaitaan ja puututaan päivittäin tapauksiin, joissa lääkettä käytetään väärin joko tahattomasti tai tahallisesti. Lääkkeitä voidaan esimerkiksi käyttää väärään käyttötarkoitukseen, turhaan, päällekkäin tai liian suurella tai pienellä annoksella, ja tilapäiseen käyttöön tarkoitettuja lääkkeitä saatetaan käyttää jatkuvasti. Väärinkäyttöä tavataan usein myös päihtymistarkoituksessa. Apteekkien keskeinen tehtävä on varmistaa lääkeneuvonnan avulla, että lääkkeen käyttäjä on selvillä lääkkeen oikeasta ja turvallisesta käytöstä.

Itsehoitoasiakas tarvitsee opastusta

Lääkkeiden väärää käyttöä havaitaan usein erityisesti itsehoidossa, josta asiakkailla on vääriä tai puutteellisia käsityksiä. Tyypillisesti ongelmia havaitaan niiden itsehoitolääkkeiden kohdalla, joita käytetään paljon. Näitä ovat esimerkiksi kipu-, flunssa-, vatsa- ja allergialääkkeet sekä kortisonivoiteet.

Aptekeissa puututaan usein tilanteisiin, joissa asiakas on ostamassa kipulääkettä päänsärkyyn ja samaa lääkeainetta sisältävää valmistetta flunssan oireisiin. Tyypillisesti oiotaan myös virheellisiä käsityksiä allergisen nuhan ja flunssanuhan hoidosta. Esimerkiksi moni allergisesta nuhasta kärsivä haluaisi käyttää nuhaoireisiin pelkkiä vasokonstriktorisuihkeita.

Tavallisia ovat myös tapaukset, joissa itsehoidossa hoidetaan lääkkeestä johtuvaa oiretta toisella lääkkeellä. Esimerkiksi liiallisesta ummetuslääkkeen käytöstä johtuvaa ripulointia hoidetaan ripulilääkkeellä tai tulehduskipulääkkeen käytöstä johtuvia ylävatsaoireita närästyslääkkeillä.

Moni asiakas on myös hoitamassa itse sellaista vaikeaa, jonka hoito vaatii lääkärissä käyntiä. Tyypillinen tilanne on silmätulehduksesta johtuva rähmiminen. Myös pitkittyneistä oireista kärsivät potilaat ohjataan apteekista lääkärin vastaanotolle.

Monipuoliset työkalut tukevat neuvontaa

Apteekeilla on monia sähköisiä työkaluja oikean lääkekäytön tukemiseksi. Erityisesti reseptilääkeneuvonnassa hyödynnetään Terveysportin lisäksi esimerkiksi Tietotippa-tietokantaa, joka sisältää lääkevalmisteista neuvonnan kannalta olennaisen tiedon tiivistetysti.

Inhaloitavien valmisteiden annosteluvideoita voidaan neuvonnan yhteydessä käydä läpi yhdessä asiakkaan kanssa. Kokonaislääkityksen hallinnan tueksi on käytössä interaktiiviset tietokantojen ohella Salko-tietokanta, jonka avulla voidaan arvioida esimerkiksi lääkituksen antiko-nergia- ja sedatiivikuormaa.

Aptekeissa yleistyvät myös ajanvarauksella toimivat palvelut, joiden tarkoituksena on oikean ja turvallisen lääkekäytön tukeminen. Tällaisia ovat esimerkiksi inhalatiohoidon tarkistus, jossa varmistetaan asiakkaan oikea inhalointitekniikka, sekä lääkituksen tarkistus, jossa varmistetaan kaikkien käytössä olevien lääkkeiden oikea käyttö, yhteensopivuus ja soveltuvuus iäkkäille.

Väärinkäyttäjät työllistävät apteekkeja

Aptekeissa törmätään usein keskushermostoon vaikuttavien lääkkeiden liikakäyttöön, reseptiväärennöksiin tai lääkärin harhauttamiseen lääkkeen määräämistilanteessa. Potilas on esimerkiksi voinut saada reseptejä samasta

lääkkeestä usealta eri lääkäriltä. Lääkärien ja apteekkien välillä onkin hyvä olla paikallisesti sovitut, yhteiset käytännöt niiden tilanteiden varalta, joissa epäillään väärinkäyttöä.

Lääkärin kannattaa määrätä väärinkäyttöön soveltuvat lääkkeet riskipotilaille iteroituna. Tällöin apteekissa seurataan tarkasti lääkkeiden toimittamisväliä, eikä lääkettä toimiteta ennen kuin edellinen lääke-erä on käytetty loppuun.

Sähköisten reseptien käyttöönotto ehkäisee tehokkaasti reseptiväärennöksiä. Marraskuun alusta alkaen potilaalla ei ole enää oikeutta kieltäytyä sähköisestä lääkemääräyksestä PKV- eli pääasiassa keskushermostoon vaikuttavien lääkkeiden ja huumausaineiden osalta, jos hoitoyksikössä on valmiudet sähköisten reseptien määrittämiseen. Apteekissa tapahtuvaa seurantaa ne eivät välttämättä paranna, sillä jatkossa potilas pystyy salaamaan valitsemiensa reseptien näkymisen apteekilta.

Apteekkisopimus apuna vieroituksessa

Apteekkisopimuskäytäntö sopii potilaille, jotka ovat päihde- tai lääkeriippuvaisia tai alttiita riippuvuuden kehittymiselle mutta joille väärinkäyttöön soveltuvien lääkkeiden määrääminen on tarpeellista (esimerkiksi vieroitushoidossa).

Kyseessä on hoitavan lääkärin ja potilaan välinen kirjallinen sopimus, jossa potilas sitoutuu PKV-lääkkeiden ja huumausaineiden osalta vain kyseisen lääkärin tai hoitopaikan määräämään lääkehoitoon. Lisäksi potilas sitoutuu käyttämään vain yhtä apteekkia näitä lääkkeitä hakiessaan. Sopimuksen perusteella apteekilla on oikeus kertoa hoitavalle lääkärille tietoja lääketoimituksista ja lääkehoidon toteutumisesta, mikä ei muuten olisi mahdollista.

Apteekkisopimusten sähköinen järjestelmä toimii valtakunnallisesti lähes kaikissa apteekeissa. Apteekki kirjaa apteekkisopimuspotilaidensa tiedot sähköiseen tiedonvälitysjärjestelmään, joka tarkistaa PKV-lääkkeitä ja huumausaineita toimitettaessa, onko asiakkaalla voimassa oleva sopimus. Jos näin on, lääkkeet voidaan toimittaa vain sopimusapteekista. ■

Kirjallisuutta

Elo E. Itsehoitoasiakas tarvitsee apua. Apteekkari 2014; 3: 8–13.

Leikola S, ym. Salko – lääkityksen tarkistustyökalu apteekeille. Dosis 2013; 29(1): 47–53.

Valvira. Apteekkisopimukset – ohjeistus lääkäreille ja apteekeille 1.6.2005. www.valvira.fi

©ISTOCK/TPOPOVA

Sähköinen resepti ehkäisee lääkkeiden väärinkäyttöä

- Sähköisiä reseptejä laativien terveydenhuollon yksiköiden on määrättävä kaikki pääasiassa keskushermostoon vaikuttavat lääkkeet ja huumausaineet sähköisinä lääkemääräyksinä 1.11.2015 alkaen. Marraskuusta alkaen potilaan oikeus kieltäytyä sähköisestä lääkemääräyksestä ei siis enää koske PKV-lääkkeitä tai huumausaineita.
- Kaikki reseptit on 1.1.2017 alkaen kirjoitettava sähköisinä. Tämän jälkeen poikkeustilanteissa laaditut paperiset reseptit muunnetaan sähköisiksi apteekeissa.
- Jatkossa potilas voi kieltää reseptitietojensa luovuttamisen Reseptikeskuksesta terveydenhuollon käyttöön – aluksi Omakanta-palvelun kautta, myöhemmin myös terveydenhuollossa asioidessaan.
- Lääkkeen määrääjä voi hakea salattujen PKV- ja huumausainereseptien tiedot Reseptikeskuksesta, kun hän määrää vastaavaa lääkettä.
- Ilman potilashojetta tai potilaan itse Omakannasta tulostamaa yhteenvetoa salattua reseptiä ei voi nähdä eikä toimittaa apteekista.